

Nr 53.

Av herr **Adolfsson m. fl.**, om inrättandet av ett statligt bokförlag.

Problemen om de privata bokförlagens ställning och verksamhet höra till våra viktigaste kulturfrågor. De missförhållanden, som äro en följd av dessa företags fortskridande koncentration och monopolställning, ha blivit alltmer uppenbara. De privatkapitalistiska principer, som äro bestämmande för denna förlagsverksamhet, ha lett till att böcker ges ut i rent spekulationssyfte utan hänsyn till deras litterära kvalitet. Den kvalitativt högtstående litteraturen blir lidande till förmån för allsköns undermåliga och smakförskämmande alster. På detta sätt motverkas den höjning av den kulturella standarden hos vårt folk, vartill varje ansvarsmedveten och sund kulturpolitik måste syfta.

Särskilt anmärkningsvärd och skadlig ur dessa synpunkter är den position inom vårt förlagsväsende, som intas av Bonnier-koncernen. Bonniers, som är det äldsta av våra bokförlag, har ständigt förmått vidga sina positioner. Huru härvid tillgått är av betydande intresse för föreliggande fråga.

Bonnier-koncernen har till stor del förlagsrätten till de svenska klassikerna att tacka för sin säkra position. Vid förvärvandet av denna har Bonniers städse gått tillväga med stor fördomsfrihet. Förlaget har av författarna eller deras arvingar förvärvat ensamrätt på obegränsad tid till vissa böcker eller till författarnas hela produktion. Sålunda är Bonniers innehavare av förlagsrätten till August Strindbergs, Gustaf Frödings, Hjalmar Söderbergs och många andra svenska klassiska författares skrifter. Förlagsrätten har förvärvats genom en penningssumma, som verkat aktningsvärd, men som förlaget redan efter ett par upplagor tagit igen med ränta på ränta. I synnerhet torde Strindbergs skrifter ha inbringat betydande vinster.

Särskilt anmärkningsvärda te sig dessa förhållanden i ljuset av det sätt, varpå Bonnier-koncernen behandlade dessa diktare medan de ännu levde. Bekanta äro också de förödmjukande påtryckningar, varigenom Bonniers sökt påverka författarnas skrivsätt i avsikt att tämja genierna och spänna dem för spekulationens triumfvagn. Författarnas ställning har därvidlag knappast förbättrats sedan Strindbergs dagar.

De bokförlag vi här syftat på äro monopolistiska jätteföretag, som för varje år inhösta ständigt stigande vinster. Med ett aktiekapital på 2 100 000 kr., varav 1 050 000 kr. i gratisaktier, redovisar Bonnier-koncernen för åren 1940—1944 följande vinstsiffror: 136 000 kr., 290 000

kr., 549 000 kr., 578 000 kr. och 520 000 kr. Ahlén och Åkerlund, som har ett aktiekapital på 6 300 000 kr., varav inte mindre än 5 340 000 kr. i gratisaktier, uppvisar för samma period vinster på respektive 711 000 kr., 697 000 kr., 867 000 kr., 873 000 kr. och 985 000 kr. Svenska Bokförlaget, som bildats av Bonniers och Norstedts förlag och som förser skolboksmarknaden med dyra och ofta tendentiösa och föråldrade läroböcker, redovisar med aktiekapital på 6 300 000 kr. och inga gratisaktier — fortfarande under samma period — följande vinstsiffror: 352 000 kr., 359 000 kr., 356 000 kr., 356 000 kr. och 412 000 kr. För 1945 var vinsten 392 000 kronor.

Dessa höga vinstsiffror äro emellertid dock endast de officiella. Studerar man balansräkningarna faller ett anmärkningsvärt förhållande i ögonen. Under posten »omkostnader» finner man på Svenska Bokförlaget en summa på 471 175 kr. Jämför man med Bonniers, lyder samma post på inte mindre än 3 ½ miljoner! Eftersom man ju måste anta att ett bokförlags omkostnader stå i en viss proportion till verksamhetens omfattning, står det alltså klart, att Bonnier-koncernen med ett i företaget investerat kapital på 1 050 000 kr. bedriver en verksamhet, som är sju gånger större än Svenska Bokförlagets. Det finns blott en förklaring till att Svenska Bokförlaget behöver ett aktiekapital på över 6 miljoner, medan det sju gånger större företaget reder sig med en sjättedel därav: vinsten ser mindre ut, om aktiekapitalet är stort! Hos Bonniers och Ahlén och Åkerlund har man laborerat med gratisaktier för att vinsten procentuellt inte skall se så stor ut. Svenska Bokförlaget, som har att räkna med en viss kontroll från kungl. skolöverstyrelsens sida, har avstått från detta knep. Det finnes emellertid ingen skyldighet att redovisa för det sätt, varpå aktiekapitalet inbetalats, och därför kunna de stora bokförlagen, som förfoga över en mängd fiktiva värden, teckna och skenbart inbetala ett aktiekapital, som i verkligheten blott skyltar i böckerna.

Utmärkande för den svenska förlagsverksamheten är även tendensen till koncentration. Under senare år har strävan till blockbildning inom svensk bokproduktion kunnat iakttas. I centrum härför stå Bonniers och Esselte-koncernen, vilka nu tyckas gå in för att manövrera ut de mindre konkurrenterna och dela upp bokmarknaden sinsemellan. Härpå tyder också utbyggnaden av flera företag inom de respektive koncernerna. Esselte har startat Ljus förlag och AB Svensk Litteratur samt inköpt Steihsviks förlag, vars förlagsrätt tillförts det till Esselte-koncernen hörande Norstedtska förlaget. Bonniers äger Forums förlag, Continental Book Company och Bermann Fischer Verlag. Tillsammans äga dessa stora koncerner AB Svenska Bokförlaget, AB Nordiska uppslagsböcker och Förenade Bokhandels AB.

Det är ingen överdrift att säga, att dessa stora monopolistiska före-

tag behärska hälften av bokproduktionen i vårt land och genom sin ekonomiska maktposition besitta ett utomordentligt och ödesdigert inflytande på hela vårt kulturliv. Det är inte nog med att dessa företag kunna stoppa eller lägga hinder i vägen för utgivningen av konstnärligt värdefull eller kulturellt och socialt upplysande litteratur, som inte faller dem i smaken — de kunna också verka direkt fördummande, förråande och smakförskämmande genom att utge en mängd underhaltiga koloretrade veckotidningar. Det är ett känt förhållande, att Bonnier-koncernen alltmer blivit ett veckotidningsförlag, med utgivning av värdefullare litteratur som bihantering och ursäkt. Det är betecknande, att det var Bonniers, som stjalpte det initiativ, som för en tid sedan togs av veckotidningarnas organisation, Vectu, för att i samverkan med bildningsorganisationerna åstadkomma en hyfsning av veckopressen. I spekulationsintresse är man beredd att medvetet hålla nivån på denna press så låg som möjligt. Denna monopolistiska och av vinstintressena dikterade förlagspolitik leder även till att priserna på bokalstren i regel bli så höga, att de mindre välsituerade skikten av befolkningen utestängas av ekonomiska skäl från möjligheter till bokinköp.

En annan viktig sida av saken är den honorarpolitik de monopolistiska bokförlagen bedriva gentemot »sina» författare. Såväl prosa- som i synnerhet lyrikförfattarna äro genomgående underbetalda — i synnerhet naturligtvis de, som ännu icke blivit »inarbetade» på marknaden. Ett omtyckt sätt att kringgå författarnas krav på ersättning är det på senare år så populära utgivandet av allsköns antologier — lukrativa affärer, där författarna ofta inte ens tillfrågas om sin medverkan, ännu mindre honoreras för den.

De missförhållanden, som ovan berörts, äro av så allvarlig art, att de inte längre kunna tolereras. För att avhjälpa dem kunna flera utvägar tänkas. Ett uppslag är förlagsverksamhet i folkrörelsernas regi, framför allt i kooperativ form, där profitmotivet för bokutgivningen sätts åt sidan. Men framför allt synes oss en utväg vara att inrätta ett statligt bokförlag, som utan spekulativa biavsikter kan bedriva en förlagsverksamhet, som främst tar hänsyn till sociala och kulturella behov.

Hur detta statliga bokförlag i detalj skall vara inrättat kunna vi naturligtvis icke här gå in på. Vi vilja dock framhålla några synpunkter, som enligt vår uppfattning böra beaktas.

1. Ett statligt bokförlag måste bedrivas så, att profitintresset åsidosättes, så att effektiva garantier ges mot byråkratiska tendenser och så att diktens frihet säkras.

2. Det bör bedriva en för författarna fördelaktig honorarpolitik. Härigenom skulle det kunna dra till sig eliten av de svenska författarna. Det bör också kunna tillgodose de krav, som framförts från författarhåll och ständigt nonchalerats av de privata bokförlagen: avskaffandet av

de fasta honoraren till förmån för royalty, reglerad ersättning för litterära verk, som ingå i antologier, bättre författarvillkor för antologier osv.

3. Det statliga bokförlaget skulle också ha möjlighet att verka reglerande på de alltför höga bokpriserna och sätta en gräns för de privata förlagens uppskörtning av allmänheten. Dessa förlags inflytande över bokhandeln skulle också kunna brytas. Bokspridningen måste utvidgas och priserna bringas ned genom statligt utgivande av billiga böcker.

4. Utgivandet av och förlagsrätten till klassikerna bör tas om hand av det statliga förlaget och undandras det privata vinstintresset. Nationaldiktarnas verk böra vara hela nationens gemensamma egendom.

5. Det statliga förlaget, som redan nu förlägger allt statligt tryck, medan privata förlag ta vinsten av dess utgivande, bör ta hand om denna verksamhet, liksom om utgivningen av läroböcker och billighetsupplagor av skönlitterära författare.

Förlagsverksamheten är en så betydelsefull kulturell och samhällelig angelägenhet, att den inte längre bör få monopoliseras av privatpersoner, för vilka vinstintresset är utslagsgivande. Ett statligt förlag, som bedriver sin verksamhet enligt bredast möjliga demokratiska principer och effektivt värnar om diktens frihet, bör kunna bilda ett verksamt och nödvändigt korrektiv mot de monopolistiska och kulturförskämmande tendenserna inom bokförlagsrörelsen.

Med stöd av det sagda föreslås,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning, som med beaktande av de i motionen framställda synpunkterna snarast möjligt framlägger förslag om inrättandet av ett statligt bokförlag.

Stockholm i januari 1947.

Gunnar Adolfsson.

Helmer Holmberg.

Fritjof Lager.

Gustav Johansson.

STOCKHOLM 1947

A/B GUSTAF LINDSTRÖMS BOKTRYCKERI

2119